

BBC 141: ER ATFERDSANALYSE HUMBUG? TILFELLET AUTISME, OG MANGFOLD

Det siste året har det blåst litt rundt atferdsanalyse i Norge, etter forskjellige angrep med utspring i nevromangfoldsmiljøet, eller Nevromangfold Norge, NevNo. Angrepene har flere sider. En av dem er at den internasjonale organisasjonen for atferdsanalyse, Association for Behavior Analysis International, eller ABAI, ikke har ryddet opp i sitt forhold til Judge Rotenberg Center, JRC, i Massachusetts i USA. JRC bruker som kjent ekstremt restriktive metoder, til og med elektriske støt, for å avbryte eller straffe utfordrende atferd. Jeg skal ikke hevde for bastant at det aldri kan være behov for metoder omtrent på det nivået, men jeg tror at det er det lite sannsynlig. I Norge har det aldri blitt brukt støt i en slik hensikt, men fram til for 20–30 år siden kunne det bli brukt andre svært restriktive metoder, som blending (visual screening) og nedlegging på gulv, uten at det alltid foregikk i nødssituasjoner. Kapittel 6A, forgjengeren til dagens kapittel 9, ble vedtatt i 1996, og nedla eksplisitt forbud mot de mest restriktive metodene. Siden har ingen savnet dem.

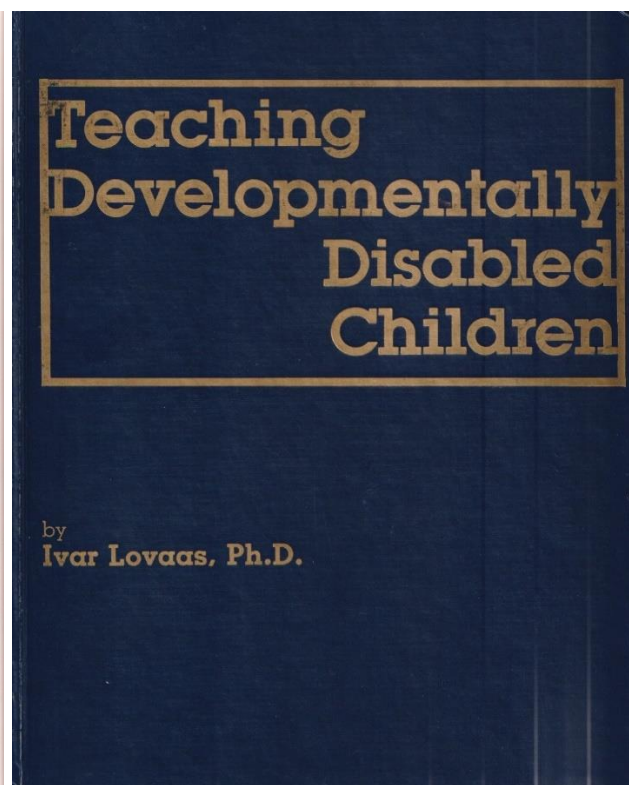
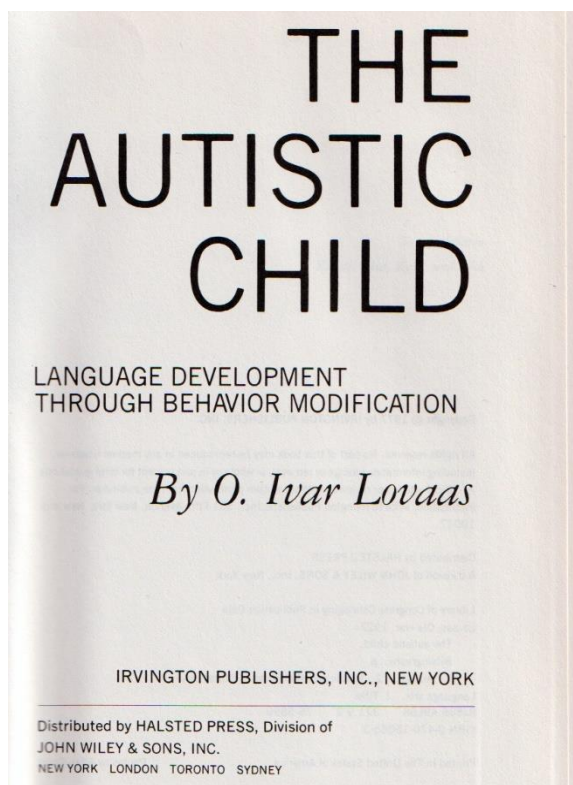

Lummert forsummervær ved Årkjølen, Odalens høyeste punkt. Det er godt at det kommer regn, så moltene blir store og fine.

Hvis jeg skal gjette, kan noe av JRCs metodebruk ha sammenheng med svært ærgjerrige mål for å redusere utfordrende atferd, og at det overskygger hensynet til en rimelig balanse mellom metodebruk og å tolerere utfordrende atferd. Åsmund Borgen Gjerde, fra NevNo-miljøet, har et poeng når han påpeker at ABAI, for eksempel i programboken for ABAI-konferansen i 2015, tilsynelatende gikk god for JRCs praksis. (JRC sto oppført som sponsor av ABAI, og ABAI skrev at sponsorene arbeidet i samsvar med ABAI. At det har vist seg at JRC faktisk ikke har vært sponsor, kunne ikke Gjerde vite.) JRC har også fått ha presentasjoner på

ABAI-konferanser, der de også har lagt fram sitt syn på bruk av strøm. Det kan jo oppfattes som en indirekte godkjenning. Et ABAI-oppgjør med JRC har drøyd, og det førte til at NAFO nå i mai, valgte å melde seg ut som en underavdeling av ABAI. Det er alltid et dilemma om man skal forlate en organisasjon som driver med noe som man ikke aksepterer, eller om man skal prøve å påvirke innenfra. Norge handler med Kina, og kan slik sett sies å støtte Kinas behandling av uigurene, men NAFO valgte altså å bryte forbindelsen.

Mye annen kritikk er enda mer tvilsom. Ikke minst har samme Gjerde dratt en forbindelse fra O. Ivar Lovaas arbeider på 1960-tallet, til JRC. Jada, Lovaas brukte elektriske støt på 1960-tallet, og han var helt åpen om det i en reportasje i Life Magazine i 1965. Men ingenting tyder på at det var en sentral del av hans behandling av barn med autisme, og støt forsvant også fra Lovaas metodebruk. Når JRC bruker støt, er de ansvarlige for det selv. Angående hva som skjedde på 1960-tallet, er historikeren Gjerde også litt historieløs, ved at han ikke sammenligner Lovaas' metoder med hva annet som skjedde på den tiden. Gjerde tar blant annet synpunkter på atferdsanalyse innenfor dagens lærerutdanning, til inntekt for sin kritikk av atferdsanalyse, og for at atferdsanalyse er utdatert og «diskreditert», som om det finnes noe som bare er kreditert. Jeg minner om at lærere, helt opp på 1970-tallet, kunne banke opp elever, i praksis helt lovlig. Politivold ble stilltiende akseptert, og mange foreldre brukte fysisk straff i oppdragelse. Hvor mye skal dagens lærere, politifolk og foreldre kritiseres for hva som ble gjort for ca. to generasjoner siden? Lovaas ble for øvrig NAFOs første æresmedlem, i 1981.

Boken til venstre er fra 1977 dreier seg kun om språkopplæring, og viser hva Lovaas framfor alt var opptatt av. Boken til høyre er fra 1981, og viser utviklingen på veien mot det som har blitt EIBI.

En annen tvilsom kritikk er vitenskapsteoretisk. Gjerde, igjen, har terpet på atferdsanalysens angivelig strengt naturvitenskapelige, og positivistiske, fundament. Det innebærer jo at atferdsanalyse interesserer seg lite for tanker og følelser, og i alle fall ikke ser på dem som viktige årsaker til atferd. Betydelige positivistiske innslag var det nok da atferdsanalyse begynte å ta form på 1930-tallet. Leser vi for eksempel Skinners *Science and*

human behavior fra 1953, og senere bøker, ser vi imidlertid at de fordunnet fort. Til og med en artikkel fra fredsåret 1945, *The operational analysis of psychological terms*, svekker forbindelsen til positivisme vesentlig. Gjerde og likesinnede har neppe heller satt seg inn i aksept- og forpliktelsesterapi, eller ACT, som bør være en grundig vaksine mot å oppfatte atferdsanalyse som positivistisk.

Nok en kritikk har vært at atferdsanalyse er ensidig opptatt av å tilpasse personer med autisme, og andre, til omgivelsene. Nevromangfoldsmiljøet tar til orde for det motsatte; at personer, særlig med autisme og andre mer eller mindre nevrologiske særegenheter, skal få være seg selv og heller få omgivelsene tilrettelagt for seg. Det er ikke en riktig oppfatning av atferdsanalyse, som i høyeste har rom for å tilpasse omgivelsene til personene. Når vi leter etter årsaker til for eksempel utfordrende atferd, er det helt avgjørende å lete etter faktorer som «utløser» vanskelige væremåter og opplevelser. Hvis det er mulig og rimelig å eliminere dem, gjør vi det vanligvis. Men tilpasninger er ikke alltid løsningen. Delvis i motsetning til hva nevromangfoldsmiljøet synes å mene, har de fleste et potensial for å lære mer hensiktsmessige handlinger, og å tilvenne seg nødvendige ubehag. Det gjelder også mange med autisme, som det vrimler av eksempler på. At atferdsendring hos personer med autisme, bare maskerer autismen, som det nevnte miljøet langt på vei hevder, er overdrevet.

Mye av kritikken har vært rettet mot EIBI (Early Intensive Behavioral Intervention), som kan føre sin historie tilbake til Lovaas' arbeider på 1960-tallet. I korthet har Gjerde og andre ment at EIBI er beslektet med metodebruken på JRC, bygger på vitenskapshistorisk og – teoretisk vrakgods, og dreier seg om ensidig tilpasning. Jeg synes oppriktig synd på de mange som driver med EIBI, mottar EIBI, og er foreldre til barn som får EIBI, og som må høre på disse beskyldningene. Jeg har derfor lyst til å ta dem som utfører EIBI, i forsvar.

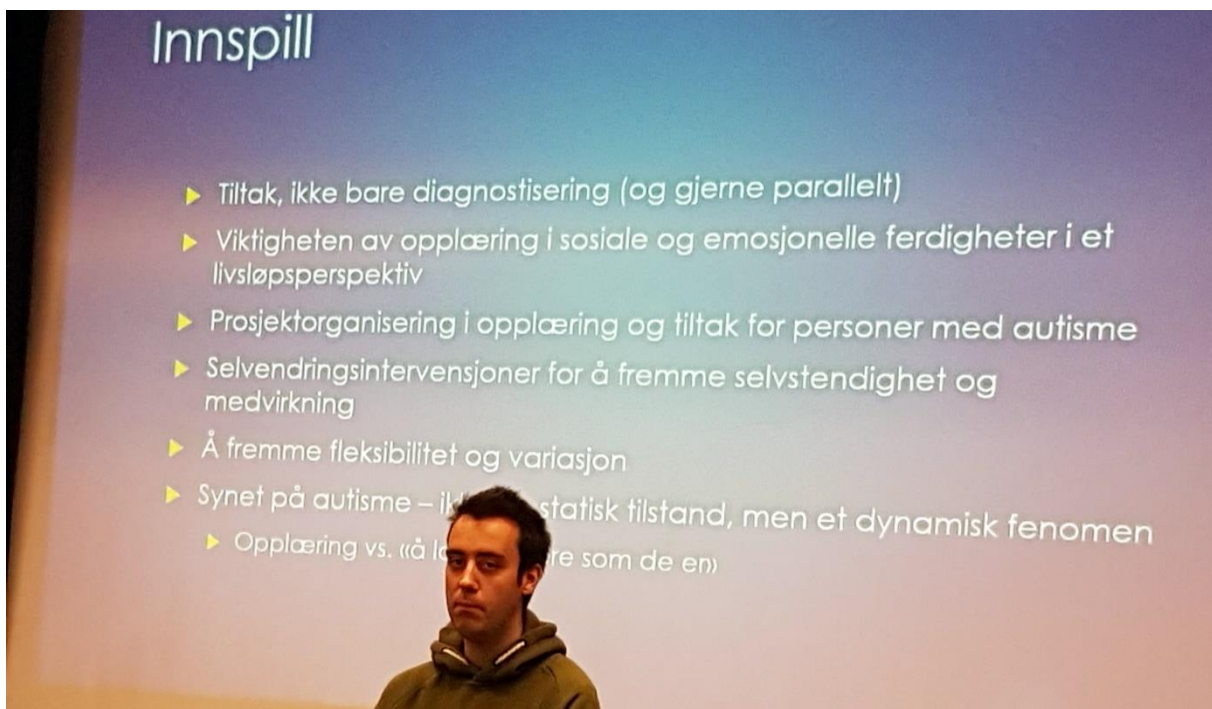

Stian Orm, som fikk autismediagnose i barndommen, holdt foredrag for Habiliteringstjenesten i Sykehuset Innlandet 2. juni. Han la fram et optimistisk syn på autisme, nokså langt fra den fatalistiske oppfatningen om at endring stort sett er maskering, som råder innenfor nevromangfoldsmiljøet.

EIBI har altså en nærmere 60 år lang historie, og går selvfølgelig ut på noe annet i dag enn i starten. Da kunne opplæringen unektelig ha restriktive innslag, men allerede på 1960-tallet var den nok et stort framsteg fra det som hadde vært vanlig. «Alternativet» kunne være ingen opplæring eller behandling overhodet, og generelt var det stor fare for å utvikle massiv utfordrende atferd, og knapt noen ferdigheter utover grunnleggende overlevelse. Gjennom årene har jeg sett mange med autisme som aldri har vært i nærheten av EIBI, og som har fungert

ekstremt dårlig, selvskadet svært mye, og blitt påført mekaniske tvangsmidler og andre alvorlige restriksjoner.

Lovaas var på norgesbesøk i 1968, og viste opptak av opplæring av behandling som han drev med i USA, inkludert et eksempel på bruk av elektriske støt. Noen tok avstand, men for de fleste overskygget det ikke alt det nyttige som han sa og viste fram. Ting gikk sin gang, og dagens EIBI begynte å ta form. Min egen historie med Lovaas begynte i 1982, da jeg kjøpte hans bok *The Autistic Child. Language Development Through Behavior Modification* fra 1977. Der beskrev han ikke minst grunnleggende språkopplæring. I 1982 kjøpte jeg også hans *Teaching Developmentally Disabled Children*, eller «The me book», som han kalte den, fra 1981. I den beskrev han generelle programmer for opplæring i en mengde ferdigheter, og dagens EIBI begynte virkelig å ta form. I 1983 var Lovaas gjesteforeleser der jeg studerte. Han holdt en halv dags forelesning for mitt kull. Lovaas var fargerik, og fyrte av mange kommentarer som mine medstudenter fant tankevekkende og morsomme. Mens han viste opptak av barn med autisme, slik de oppførte seg da han kom i kontakt med dem, sa han at «Dissa onga er så gærne», blant annet. Det virket imidlertid som studentene skjønnte at han hadde et oppriktig ønske om å hjelpe, at han *kunne* hjelpe, og at han hadde hjertelag. Om kvelden hadde han en åpen forelesning for en stappfull sal der det også var mange vernepleierstudenter og foreldre til barn med autisme, så langt jeg husker. Også da ble han svært godt mottatt.

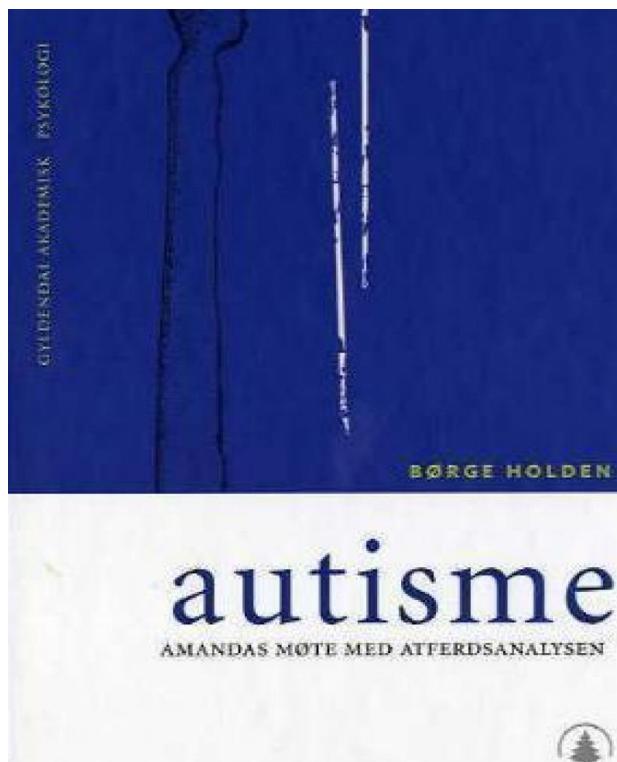
Mer opplærings- og behandlingsoptimisme fra Stian Orm, «Norges svar på» Temple Grandin, den berømte amerikanske damen med autisme. En gang jeg hørte henne, tok hun sterkt til orde for å stille krav til personer med autisme, og å forvente at de skal utvikle seg.

Også på Fagernes i 1985, gjorde han stor lykke, selv om det også kom noen beskyldninger om at han hadde harselert med personer med autisme. Jada, han kunne nok ha dempet språkbruken litt, men de få som kritiserte ham, kunne nok også ha sett litt mer på hvilket budskap han ville ha fram. For at kommunikasjon skal fungere, må vi ikke bare passe på hva vi sier, men også ta ting i beste mening.

I 1987 kom den kjente studien som for første gang viste at barn som fikk hans opplæring og behandling, for en stor del hadde stor nytte av den. Planen var at barn i Norge skulle få samme opplæring og behandling, og å replikere studien i Norge. Det ble det lite av, men vi fikk

i det minste Tidligintervensjonsprosjektet, TIPO, som ytte veiledning, særlig til barnehager der det var barn med autisme, og til foreldre. Så fra ca. 1990 kan vi si at EIBI begynte å «ta av» i Norge. I flere og flere deler av landet ble det tilbud om EIBI, og i dag er det bare noen få områder som er uten tilbud. EIBI anbefales også av myndighetene.

Selv begynte jeg med EIBI-lignende opplæring og behandling tidlig på 1990-tallet. Bakgrunnen var kjennskap til Lovaas, og generell erfaring med opplæringsmetoder i form av forskjellige hjelpebetingelser og hvordan de kunne trekkes tilbake i takt med mestring. I Innlandet på den tiden, fantes det knapt noen andre som drev med det. Jeg fikk en viss erfaring, og så blant annet at det var store variasjoner i progresjon. Noen lærte svært lett, og kunne bygge videre på det gjennom naturlig samhandling med sine omgivelser. Andre måtte lære det aller meste mer direkte, og generaliserte mindre. Noen vennet seg raskt til situasjoner og mer spesifikke stimuli, andre forble mer skeptiske. Dette medførte selvfølgelig variasjoner i hvordan opplæringen ble lagt opp, og i målene med den. Flere ganger fikk jeg andre til å komme å se på hva jeg drev med, for eksempel Per Holth og Jørn Isaksen, som en «second opinion», og for å få råd fra noen som hadde drevet mer med det.

To bøker om opplæring og behandling av barn med autisme som neppe formidler det inntrykket av atferdsanalyse som nevromangfoldsmiljøet formidler.

Etter hvert kom det fagpersoner i barneseksjonene i habiliteringstjenestene i Innlandet som drev med EIBI, og jeg trakk meg etter hvert ut. Boken *Atferdsanalyse og autisme. Amandas møte med atferdsanalysen*, som jeg skrev i 2005, var på en måte et farvel med feltet. I dag står EIBI sterkt i Innlandet. På NAFO-seminaret på Storefjell i mai, var det flere fra Innlandet som presenterte hvordan de utførte EIBI. Nærmere bestemt var det Janne Fossnes, Anne Holsve, Siri Grundnes Brodahl og Lena Opsahl, som fortalte, og viste film om det. Jeg tviler på at noen som så presentasjonene, mente at det kom fram noe som bekreftet kritikken fra nevromangfoldsmiljøet. De teoretiske delene av presentasjonene tok opp utviklingen som har skjedd innenfor EIBI de senere år. Opplæringen har blitt mer naturlig, og skjer mer diskret i mer normale omgivelser. Den gjøres ikke mer «kunstig», og ikke mer preget av særtraining, enn den må være. Den har også blitt mer lystbetont og positiv, og preget av smil og glede. De

praktiske delene av presentasjonene, eller filmene, viste glade barn som åpenbart trivdes med opplæringen. Heller ikke før i tiden var opplæringen gravalvorlig, rigid og begrenset til isolerte omgivelser. Likevel er det liten tvil om at det har gått framover. Man har også fått mer kunnskaper ved at utviklingspsykologi har kommet videre, slik at man vet mer om milepæler og dermed mer om aktuelle og realistiske mål. I tillegg har man fått mer erfaring med å samhandle med barn med autisme, og bygget opp en praksis og kultur i så måte.

Noe inntrykk av at EIBI går ut på maskering, og på å gjøre barn normale for normalitetens skyld, var det vanskelig å få på symposiet. Det ga nok et temmelig representativt inntrykk av hvordan EIBI foregår de fleste steder. Det går selvfølgelig an å mistenke presentører for å legge fram det beste av det som de har gjort. Det er det nok imidlertid større fare for når det legges fram behandlingstiltak for en enkelt person. «Hvor mange fiaskoer var det før og etter den suksessen», liksom? Det er vanskeligere når man viser fram mange sider ved opplæring for mange barn. Ellers er det ingen tvil om at maskering kan skje, og at en forsert opplæring og tilvenning som er basert på for høye mål, og som dermed ikke kan lykkes helt, kan føre til det. Noen som har autisme, har nok lært ferdigheter og væremåter, som de har vært lite interesserte i å ta i bruk. At problemet aldri har vært så stort som nevromangfoldsmiljøet har hevdet, og at det blir stadig mindre, er jeg imidlertid trygg på.

De som vil lese synspunkter, eller kritikk av atferdsanalyse og EIBI, fra nevromangfoldsmiljøet, finner lett Gjerde på utdanningsnytt.no og forskersonen.no. På sistnevnte er det også et godt svar fra Per Holth, for å nevne noe. I Tidsskrift for Norsk psykologforening har det nylig vært en debatt mellom Veslemøy Krey Stubberud fra NevNo og «vår» Svein Eikeseth, blant annet.

Ellers planlegger lokallaget et heldags seminar 21. oktober. Det er ikke usannsynlig at det blir om atferdsanalytisk forståelse og behandling av traumer. Vi må jo ha noe som er «in»! Laget fyller snart 20 år, og i den forbindelse blir det selskapeligheter, trolig 23. september, som mange vil få innbydelse til.

Alle må ha en god sommer, og så er BBC tilbake omtrent ved skolestart.

16. juni 2022

Børge Holden

Buskaperen er på plass på Grytsetra. Pass deg litt for dem, og ikke kom mellom kua og kalven slik at kua opplever det som truende. (Jeg snakker av personlig erfaring.)